

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

МЕЛЬНИК Вікторія Анатоліївна

УДК 340.13:351.74

**ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
БУРДІН Михайло Юрійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, проректор.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
РОССИХІН Василь Васильович,
Харківський національний університет
радіоелектроніки, проректор з
інноваційно-корпоративної роботи та
адміністрування;

кандидат юридичних наук, доцент
**НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ
Олександра Володимирівна**,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін.

Захист відбудеться 22 лютого 2019 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий 21 січня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Є. Ю. Подорожній

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній юридичній науці проблематика правових обмежень у діяльності органів публічної влади є однією з домінуючих. Вона відображає специфіку відносин між цими органами і громадянським суспільством. Відповідно до цього постановка питання про правові обмеження в діяльності правоохоронних органів як складової частини державного апарату є вагомим соціальною і правовою проблемою, оскільки розкриває специфіку спрямованості правоохоронної компоненти держави. За цих обставин формування цілісної науково-теоретичної концепції, що відображатиме сутність та зміст правових обмежень в діяльності системи правоохоронних органів, є невід'ємною складовою формування транспарентних та гармонійних відносин між суспільством та інститутами публічно-політичної влади.

Також соціально-наукова необхідність поданого дисертаційного дослідження обумовлена його практичним аспектом. У цій площині комплексний аналіз правових обмежень діяльності правоохоронних органів обумовлений потребою подальшої модернізації системи правоохоронних органів України, уточнення їхніх завдань та функцій, повноважень, забезпечення демократичного контролю з боку інститутів громадянського суспільства над ними, уникнення зловживань, свавілля, безпідставного правозастосовчого розсуду з боку працівників правоохоронних органів, та, врешті-решт, впровадження ідеалів правової держави, забезпечення принципу верховенства права в системі суспільних відносин.

Задля розвитку нормативно-правової бази, що регулює діяльність правоохоронних органів, забезпечення її юридичної довершеності, а також відповідності національного законодавства кращим світовим стандартам та практикам існує необхідність в якісному переосмисленні норм вітчизняного та зарубіжного позитивного права, що стосуються обмежень діяльності правоохоронних органів.

Звертаючи увагу на стан наукової розробки поданої проблеми, слід зауважити про те, що вона у дорадянську й радянську добу не мала самостійного значення. В той же час, надбання вчених-поліцейців дорадянської доби П. Гуляєва, І. Андрєєвського, В. Гессена, В. Дерюжинського, Е. Берендтса, П. Шейміна, Н. Белявського, а також філософів і теоретиків права Н. Алексєєва, Є. Трубецького, Г. Шершневича, а згодом – у радянську добу С. Алексєєва, А. Братка, С. Братуся, С. Студенікіна стали фундаментом для подальшого розвитку уявлень про обмеження в праві.

В умовах сьогодення широкий спектр питань, які детермінуються юридичною природою обмежень в цілому та обмежень у діяльності правоохоронних органів зокрема, вказує, передусім, на міждисциплінарний характер поданої проблематики. Вони досліджувалися вітчизняними та зарубіжними теоретиками й філософами права, в т.ч. М. Бурдіним, Д. Бакаєвим, А. Басовим, Ю. Коваленком, О. Мальком, Н. Матузовим, О. Нестерцовою-Собакарь, В. Приходько, О. Рогачем, В. Россіхіним, Ю. Тихонравовим, В. Толмачьовим, М. Хмілем, О. Шапсиговим, С. Наумовим, Ю. Фігелем. З кінця

90-х р. XX ст. до проблеми правових обмежень зверталися не лише фахівці з теорії права, а ще й представники інших галузевих юридичних наук, в т.ч. А. Гірвіць, М. Іншин, В. Камишанський, К. Мельник, Б. Орловський, І. Поляков, В. Хашев, О. Музичук, В. Чорна, С. Чумаченко.

Незважаючи на це, вітчизняній фундаментальній юридичній науці бракує комплексних наукових досліджень, у яких пропонується цілісна наукова концепція правових обмежень в діяльності правоохоронних органів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п. 8.11 Додатку 8 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 року № 275, а також відповідних пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016 – 2019 років, схвалених вченою радою ХНУВС (протокол № 2 від 23 лютого 2016 року).

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертаційної роботи є всебічна, ґрунтовна, теоретико-правова характеристика правових обмежень в діяльності правоохоронних органів. Її досягнення виявляється неможливим без комплексного розв'язання низки важливих дослідницьких завдань, що мають вагоме теоретичне й практичне значення:

- встановити сутнісну роль та значення правових обмежень в діяльності правоохоронних органів для забезпечення конституційно закріпленого положення про те, що людина, її права, свободи, законні інтереси визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, сталого розвитку вітчизняної правової системи, стабільності конституційного ладу, верховенства права;

- простежити еволюцію та охарактеризувати сучасний стан вітчизняної й зарубіжної юридичної думки з проблематики обмежень у праві в цілому та правових обмежень у діяльності правоохоронних органів зокрема;

- в межах міждисциплінарного наукового дискурсу узагальнити існуючі напрацювання щодо особливостей розуміння змісту таких понять, як: «правоохоронні органи», «правове становище правоохоронних органів», «компетенція правоохоронних органів», на підставі чого подати їхню авторську наукову інтерпретацію;

- проаналізувати роль та місце обмежень в структурі правового становища правоохоронних органів;

- напрацювати дефініцію поняття «правові обмеження в діяльності правоохоронних органів», розмежувати його із суміжними правовими явищами;

- показати особливості цілей та функцій правових обмежень в діяльності правоохоронних органів;

- репрезентувати теоретико-правову видову (класифікаційну) характеристику обмежень в діяльності правоохоронних органів;

- дослідити особливості правової регламентації обмежень в діяльності правоохоронних органів у позитивному праві України та деяких зарубіжних країн на підставі чого консолідувати існуючі та виявити нові детермінанти та

фактори, що обумовлюють формалізацію обмежень в діяльності правоохоронних органів у нормативно-правових актах;

– визначити актуальні питання та нагальні проблеми правової модернізації обмежень в діяльності правоохоронних органів в загальному контексті інноваційного розвитку правоохоронної компоненти української держави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини за участю правоохоронних органів.

Предметом дослідження є теоретико-правова сутність обмежень в діяльності правоохоронних органів та їх нормативно-правове регулювання.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні відбулося поєднання широкого спектру загальнофілософських, загальнонаукових, конкретно-наукових та спеціально-юридичних методів пізнання. Базовим підходом щодо аналізу сутності правових обмежень в діяльності правоохоронних органів, який супроводжує увесь процес пізнання цього складного правового феномену в органічній єдності теорії та практики, став діалектичний метод. Не менш важливим методологічним детермінантами для кумулятивності наукових знань, досягнення об'єктивності, а отже осмислення значення правових обмежень в діяльності правоохоронних органів виступили плюралістичний та діяльнісний підходи щодо розуміння змісту та специфіки юридичних явищ.

Значну роль відіграв історичний метод, який дав змогу дослідити еволюцію вітчизняної й зарубіжної юридичної думки з проблематики обмежень в праві в цілому та у діяльності правоохоронних органів зокрема (підрозділ 1.1). Використання категорій діалектики (загальне та особливе, необхідне і випадкове, можливість і дійсність, зміст і форма, причина і наслідок) дозволило узагальнити існуючі напрацювання щодо особливостей розуміння змісту таких понять, як: «правоохоронні органи», «правове становище правоохоронних органів», «компетенція правоохоронних органів» (підрозділ 1.2). Крім того, системний підхід у поєднанні з герменевтичним методом сприяли розкриттю змісту поняття «правоохоронні органи», визначенню своєрідності їхнього правового становища в механізмі держави (підрозділ 1.2). Також застосування системного підходу надало змогу напрацювати класифікаційну характеристику обмежень в діяльності правоохоронних органів (підрозділ 2.1). Аксиологічний метод був у нагоді під час всебічного аналізу цілей та функцій правових обмежень в діяльності правоохоронних органів (підрозділ 1.3). Логіко-семантичний та формально-логічний методи буде використано під час осмислення основних понять і категорій дослідження, напрацювання дефініції поняття «правові обмеження в діяльності правоохоронних органів» (підрозділ 1.2). Інституційний та компаративістсько-правовий підходи сприяли порівняльно-правовому аналізу норм вітчизняного та зарубіжного права, що стосуються правових обмежень в діяльності правоохоронних органів (підрозділи 2.2-2.3).

Також у дослідженні у поєднанні було використано спеціально-правові методи в їх оптимальному співвідношенні: (юридико-технічний, нормативно-догматичний) задля досягнення його головної мети (всебічної, ґрунтовної,

теоретико-правової характеристики обмежень в діяльності правоохоронних органів) та інших дослідницьких задач.

Прогностичний метод сприяв визначенню нагальних потреб та вирішенню актуальних питань вдосконалення правового регулювання обмежень в діяльності правоохоронних органів скрізь призму проблеми модернізації правоохоронної компоненти української держави (підрозділи 3.1-3.2).

Емпіричну основу дослідження склали Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти України, що врегульовують питання діяльності правоохоронних органів, міжнародно-правові акти та відповідне законодавство зарубіжних країн, довідкові видання і ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів виявляється в тому, що вперше в українській юридичній науці на базі сучасних методологічних підходів представлено всебічну, ґрунтовну, теоретико-правову характеристику правових обмежень в діяльності правоохоронних органів.

Проведена робота дозволила сформулювати низку положень, висновків і пропозицій, що мають важливе теоретичне та практичне значення і характеризуються науковою новизною, зокрема:

вперше:

- у результаті дослідження змісту та сутності правових обмежень всебічно доведено, що їхнє вирішальне значення в діяльності правоохоронних органів виявляється тільки за умов верховенства права, демократичної та правової держави, якщо органи публічної влади, їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

- аргументовано показано, що юридична природа обмежень в діяльності правоохоронних органів комплексно розкривається виключно у взаємозв'язку з іншими фундаментальними питаннями теорії права (системою юридичних гарантій, правовим становищем органів публічної влади, юридичними фактами, цілями та способами правового регулювання суспільних відносин), внаслідок чого вони являють собою багатоаспектні юридичні явища, сутність яких простежується в таких ракурсах як: один з принципів, формування державної правоохоронної політики; юридична гарантія захисту від неправомірних, необґрунтованих «свавільних» дій з боку правоохоронних органів; елемент правового становища конкретного правоохоронного органу, правового статусу певної посадової особи, котрий уточнює обсяг владної компетенції; засіб правового регулювання відносин за участю правоохоронних органів;

- визначено дефініцію поняття «правові обмеження в діяльності правоохоронних органів» як передбачене Конституцією та/або законом, забезпечене заходами державного примусу звуження обсягу компетенції (меж діяльності) правоохоронних органів або варіантів правомірної поведінки їхніх працівників (посадових осіб), включаючи повну заборону тих чи інших конкретних дій з метою уникнення конфлікту інтересів, звуження діапазону правозастосовного розсуду задля уникнення свавілля, зловживання владою, а також недопущення будь-яких інших порушень закону, протиправного обмеження прав та свобод людини;

– на підставі узагальнення теоретичних уявлень про види обмежень у праві, сутність й характер правоохоронної діяльності, аргументовано показано, що в умовах сьогодення обмеження в діяльності правоохоронних органів на відміну від інших видів обмежень в праві визначаються своєю якісною своєрідністю. Серед них не зустрічаються такі, що притаманні іншим видам юридичної діяльності, насамперед – «зупинення», котрі конкретизуються через мораторії, ембарго тощо. Це дає підставу вважати, про те, що теоретичні підходи щодо класифікації обмежень в праві не мають універсального характеру;

– обґрунтовано необхідність подальших змін чинного законодавства щодо вдосконалення демократичного цивільного контролю над діяльністю правоохоронних органів, що передбачає конкретизацію предмету цивільного контролю (ст. 4 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII). Зокрема, існує необхідність доповнення Закону положенням про те, що такий контроль в т.ч. охоплює контроль над станом дотримання обмежень, що стосуються статусу та компетенції працівників правоохоронних органів.

Одночасно з цим, перелік можливостей громадськості у вказаній сфері (ст. 10 вказаного Закону) має бути доповнений вказівкою про гарантування в отриманні громадськістю інформації від керівників правоохоронних органів про стан дотримання в відповідних підрозділах обмежень та заборон, що стосуються статусу та компетенції їхніх працівників;

удосконалено:

– науково-теоретичні підходи щодо критеріїв розмежування обмежень в праві із суміжними правовими явищами – автономними правовими засобами;

– наукові уявлення про юридичну природу дискреційних повноважень, яка за своєю суттю має бінарний характер. З одного боку, дискреційні повноваження окреслюють в межах компетенції свободу вибору юридично значимої поведінки уповноважених осіб органів публічної влади. З іншого боку, визначають суть та змістовне наповнення нормативно-правових актів, правозастосовчих актів, актів державного управління;

– базу доктринальних знань про юридичні факти-стани, через аналіз природи деяких обмежень в діяльності правоохоронних органів, формалізованих у зарубіжному позитивному праві. Встановлена в деяких країнах світу заборона в певних випадках будь-якої комунікації суддів з працівниками правоохоронних органів очевидно вказує на те, що законодавець прагне досягнути такого стану, коли мінімізується вплив на суддів під час здійснення правосуддя. З позиції ж теорії юридичних фактів це означає, що зміна такого стану спричиняє певні правові наслідки, в т.ч. негативного характеру, навіть обумовлює застосування заходів державного примусу;

дістали подальшого розвитку:

– наукові підходи щодо змістовного наповнення поняття «правоохоронні органи», які набудуть формальної та концептуальної завершеності лише за умови узгодження конституційно-правових приписів та норм законів, що стосуються дефінітивного та функціонального контексту цього поняття.

Закріплення у ст. 17 Конституції України того, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом, порушує питання щодо доцільності закріплення у тексті Конституції України хоча б у загальному вигляді (без зайвої деталізації) інших задач та цілей діяльності правоохоронних органів, адже їхня згадка або регламентація у акті меншої юридичної сили без прив'язки до Конституції України буде свідчити про їхню побічність, другорядність від тих, що безпосередньо передбачені у Основному Законі, навіть тоді, коли вони не є такими по суті. Одночасно з цим у тексті Конституції України словосполучення «правоохоронні органи» вживається окремо від терміну «прокуратура», що припускає їхнє розмежування, тоді як на законодавчому рівні прокуратура прирівняна до числа правоохоронних органів.

Це все спонукує доповнення Конституції України базовими положеннями, в яких будуть визначені контури правоохоронної системи держави поряд вже з визначеними засадами правосуддя, а також формування державної програми розвитку правоохоронної системи України;

- усталені в теоретико-правовій науці положення про те, що обмеження є необхідним, постійним, але похідним (забезпечувальним) елементом правового статусу працівників правоохоронних органів;

- аргументи на користь того, що однією з ключових функцій, котру відіграють правові обмеження в діяльності правоохоронних органів, є правовиховна, адже усвідомлення правоохоронцями важливості дотримання певних обмежень у своїй професійній діяльності неодмінно формує в них почуття поваги до права;

- наукові концепти про видову багатоманітність цілей правових обмежень в діяльності правоохоронних органів. Внаслідок формалізації у позитивному праві вони поділяються на абстрактні (досягнення цілей правового регулювання, унеможливлення протиправної поведінки з боку правоохоронців, забезпечення охорони правопорядку) та конкретні (неможливість заняття підприємницькою діяльністю, заборона розголошення інформації про хід досудового розслідування). Також вони диференціюються за галузевою ознакою. За своїм значенням вони не бувають другорядними, але можуть виступати як загальні, так і додаткові.

Практичне значення одержаних результатів. Актуальність, новизна, напрацьовані пропозиції щодо інновації правоохоронної компоненти української держави безпосередньо характеризують практичне значення одержаних результатів дослідження. Подані наукові положення, узагальнення, умовиводи й твердження розвивають та поглиблюють вже напрацьовані юридичною наукою знання щодо юридичної природи обмежень в діяльності правоохоронних органів, сприяють розвитку правової системи України, вдосконаленню відповідної нормативно-правової бази.

Крім того сформульовані у роботі наукові висновки, положення і пропозиції можуть бути використані під час:

– науково-дослідної діяльності як теоретичне підґрунтя для подальших наукових досліджень, що стосуються правових обмежень діяльності правоохоронних органів;

– нормотворчої діяльності як довідковий та емпіричний матеріал, використання якого сприятиме вдосконаленню нормативно-правової бази, яка присвячена правовому становищу правоохоронних органів, їхніх посадових осіб;

– навчальному процесі – в ході викладання курсів з «Теорії держави і права», «Проблем теорії держави і права», «Адміністративне право України», «Судові та правоохоронні органи» тощо.

Апробація результатів дисертації. Найважливіші положення дисертаційного дослідження були репрезентовані на круглих столах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (Одеса, 2016), «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (Київ, 2017), «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2018).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладені у 5 наукових статтях, з яких 4 статті опубліковано у фахових юридичних виданнях України, одна стаття – в міжнародному науково-практичному журналі, а також у 3 тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Структура дисертації детермінована метою та задачами дослідження, які обумовили його зміст, котрий складається зі вступу, трьох розділів (вісім підрозділів), висновків і списку використаних джерел (210 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з яких 186 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** подано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими планами, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет, методологію, наведено наукову новизну, а також розкрито практичне значення одержаних результатів, надано дані про їх апробацію і структуру роботи.

Розділ 1 «Становлення та розвиток наукової концепції про правові обмеження в діяльності правоохоронних органів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Розвиток науково-теоретичних уявлень про обмеження у діяльності правоохоронних органів у вітчизняній юридичній літературі дорадянської та радянської доби»* подано ретроспективний аналіз науково-теоретичних напрацювань щодо формування уявлень про обмеження у діяльності правоохоронних органів, вироблених вченими у XIX-XX сторіччі. Зазначено, що окремих аспектів проблеми правових обмежень опосередковано торкалися як фахівці з поліцейського (адміністративного) права, так і вчені-теоретики права.

Поліцейське законодавство, яке діяло на теренах України в період XIX початку XX ст., багато в чому все ще було рецепцією законодавства XVIII ст. –

патріархального у висвітленні питань державної влади та її впливів на суспільство, не відзначалося юридичною визначеністю прийнятих нормативних приписів. Обмеження у діяльності поліції чи прокуратури не могли бути ефективними ще й через те, що майже ніколи ті, хто їх порушував, не несли покарання, що тоді виправдовувалося «міркуваннями охорони державного порядку». Саме це, стало основною причиною того, що у дорадянську добу, навіть у руках сумлінного поліцейського чина або прокурора, надана їм влада могла легко перетворитися на свавілля чи безпідставне обмеження прав населення. Отже, саме невизначеність повноважень правоохоронних органів того часу, стала головною перешкодою на шляху науково-теоретичного розвитку уявлень стосовно обмежень у їх діяльності.

У радянській юридичній думці поняття «правові обмеження» на загальнотеоретичному рівні теж майже не розглядалося. У міжвоєнний період про обмеження у діяльності органів дізнання (поняття «правоохоронні органи» тоді не використовували), згадували лише у контексті аналізу відповідних статей Кримінального, Кримінально-процесуального та Адміністративного кодексів, де йшлося про випадки зловживання владою.

У другій половині XX сторіччя цей термін неодноразово використовувався в юридичній літературі, особливо з початку 1980-х рр., такими теоретиками права як С. Алексєєв, А. Братко, але більшістю фахівців вона все ще не сприймалася як окремий засіб правового регулювання.

У підрозділі 1.2 «Сучасні науково-теоретичні підходи до розуміння поняття «правові обмеження у діяльності правоохоронних органів» звертається увага на те, що як на законодавчому, так і на теоретичному рівні не здійснено остаточне смислове наповнення поняття «правоохоронні органи», незважаючи на його широку вживаність в низці чинних нормативно-правових актів. Розглядаються чисельні визначення цього поняття, напрацьовані як в теорії права, так і в межах галузевих юридичних наук. За основу було прийнято наукову позицію Ю. Шемшученка про те, що правоохоронні органи наділені державою компетенцією у сфері охорони суспільних відносин, врегульованих правом.

Характеризуючи смислове наповнення поняття «компетенція правоохоронних органів», вказується на міждисциплінарний характер цього питання, його належність поряд із обмеженнями до числа невід'ємних елементом правового становища правоохоронних органів, а також правового статусу посадових осіб зазначених органів влади.

Аналізуючи безпосередньо модерні теоретичні підвалини сучасного розуміння правових обмежень, звертається увага на те, що в юриспруденції пострадянських країн вони були закладені у середині 1990-х р. Абсолютна більшість сучасних теоретиків права розглядає правові обмеження як структурний компонент комплексу юридичних засобів, водночас, їхні властивості й характеристики дають підстави вважати, що обмеження являють собою більш широке (багатоаспектне) явище юридичної дійсності. Підкреслюється, що традиційним для сучасної юридичної науки є розуміння обмежень як юридичних та фактичних наслідків діяльності уповноважених

органів державної влади, що заснована на законі та направлена на досягнення відповідних цілей, в результаті якої зменшуються варіанти дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення різного роду меж такої поведінки, що в обов'язковому порядку мають тимчасовий, просторовий та суб'єктний характер.

Окремо в роботі аналізується співвідношення обмеження із суміжними юридичними поняттями, насамперед – «забороною». Ці поняття не є ідентичними та мають різне смислове наповнення, власний юридичний зміст, незважаючи на спільність їхньої мети – здійснення правового регулювання суспільних відносин та забезпечення панування верховенства права. Поділяється точка зору О. Малька про те, що відносно поняття «обмеження» поняття «заборона» є родовим (будь-яка заборона – це обмеження), втім не будь-яке обмеження у сфері права є заборною. Подається авторське визначення поняття «правові обмеження в діяльності правоохоронних органів».

У підрозділі 1.3 *«Цілі та функції правових обмежень в діяльності правоохоронних органів»* вказано на їхню детермінованість сутністю обмежень в праві, природою й характером цілей та функцій права, ключовими цілями, задачами правоохоронної політики держави, конкретними задачами та функціями того чи іншого правоохоронного органу.

В контексті філософії права Г. Радбруха про те, що цілі права являють собою одну з трьох цінностей (справедливість, правова безпека або добро) піддано критичному аналізу сучасні теоретичні напрацювання щодо розуміння поняття «ціль права» (ідеально передбачувана та гарантована державою модель певного соціального стану або процесу, досягти яку за допомогою правових засобів прагнуть суб'єкти правотворчої та правореалізаційної діяльності).

Встановлено, що за існуючими теоретичними класифікаціями цілі в праві бувають як: головні та другорядні, загальні й додаткові, абсолютні й спеціальні, публічні та індивідуальні, об'єктивні й суб'єктивні, перспективні (віддалені) й поточні (найближчі), прямі чи опосередковані. Вони фіксуються державою у законодавчих чи інших нормативних актах, гарантуються нею, відображають найбільш значимі суспільні потреби та інтереси.

Доводиться коректність наукового підходу щодо синтезу цілей обмежень в праві стосовно: всіх суб'єктів права (полягають у забезпеченні загального блага); щодо держави, її органів та посадових осіб (спрямовані на мінімізацію «свавілля», «зловживання» та одночасно виступають однією з характеристик правової держави); щодо громадян.

Наведені напрацювання повною мірою екстраполюються на цілі обмежень в діяльності правоохоронних органів, статусу їхніх посадових осіб. Вони завжди є публічними, нормативно опосередкованими у законодавстві загальними або конкретними приписами. Якщо уникнення конфлікту інтересів (як ціль обмежень) розповсюджується на всіх службовців органів публічної влади та є, по суті, загальною, встановленою антикорупційним законодавством, то така ціль як негайне припинення поліцейських заходів, що обмежують права та свободи людини, за умови досягнення результатів цих заходів, або відсутності

необхідності в них, є предметною (для обмеження діяльності Національної поліції), формалізованою у законодавстві про поліцію.

Під час характеристики функцій обмежень в діяльності правоохоронних органів звертається увага на загальноприйняту в науковій літературі точку зору про те, що функції правових обмежень – це основні напрямки впливу правообмежуючих засобів на інтереси суб'єктів права. Їхньою основною функцією є створення умов для задоволення інтересів контрсуб'єктів та суспільних інтересів в охороні та захисті. Здійснюючи цю функцію, правові обмеження покликані перешкоджати протизаконній, антисуспільній активності.

Далі доводиться, що правовим обмеженням в діяльності правоохоронних органів безпосередньо притаманні такі функції як регулятивна (в статичній й динамічній), охоронна, превентивна, гарантуюча, оцінювальна, мотиваційна, виховна, розкривається їхній зміст.

Розділ 2 «Особливості правової регламентації обмежень в діяльності правоохоронних органів у вітчизняному та зарубіжному позитивному праві» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Класифікаційна характеристика правових обмежень в діяльності правоохоронних органів»* згадується про те, що класифікація – це спосіб виявлення суттєвих властивостей елементів системи, від яких (властивостей) залежать інші, похідні від них ознаки кожного з елементів системи (О. Лейст). Аналізуються напрацьовані теоретико-правовою наукою підходи до класифікації у обмежень у праві, котрі насамперед поділяються за галузевою ознакою. Поряд із цим, вказується про те, що в літературі основними видами правових обмежень вважаються: юридичний факт-обмеження як складова змісту гіпотези правової норми, обов'язок, заборона, призупинення, які передбачаються диспозицією норми права та покарання, що характеризується через санкцію правової норми.

Зазначається, що існуючі обмеження в діяльності правоохоронних органів є різноманітними та можуть бути класифіковані за декількома важливим критеріями. Зокрема, за суб'єктним складом такі обмеження поділяються на ті, що стосуються статусу всіх або конкретних правоохоронних органів та обмеження, що стосуються безпосередньо статусу працівників правоохоронних органів. Так, заборона на участь у страйках є обмеженням, котре стосується безпосередньо поліцейського (фізичної особи), його правового статусу як працівника правоохоронного органу. Своєю чергою, неприпустимість неправомірного обмеження прав і свобод людини прямо передбачена щодо діяльності Державної прикордонної служби України (юридичної особи публічного права) та зафіксована у законі, що визначає її статус.

За темпоральним критерієм такі обмеження мають поділятися на постійні та тимчасові. Так, працівник правоохоронного органу, обізнаний з відомостями, які становлять державну таємницю, тимчасового обмежений у праві виїзду за кордон – до розсекречування відповідної інформації, але не більш як на п'ять років з часу припинення діяльності, пов'язаної з державною таємницею. Водночас, до числа постійних обмежень належить неможливість здійснення в правоохоронному органі політичної діяльності. Це виявляється в тому, що в

органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність.

В залежності від юридичної природи обмеження в діяльності правоохоронних органів поділяються на матеріальні та процесуальні. Як приклад обмеження, котре за змістом є матеріально-правовим, може розглядатися неможливість перебування співробітника Служби безпеки України у безпосередньому підпорядкуванні близької йому особи. Своєю чергою, недопустимість проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку без наявності вмотивованого судового рішення є обмеженням, котре за змістом є процедурним.

У підрозділі 2.2 «Обмеження в діяльності правоохоронних органів в позитивному праві України» вказується про те, що вказані обмеження ґрунтуються на організаційних обмеженнях функціонування органів публічної влади. У законодавстві передбачені як конкретні обмеження (абсолютно визначені, з чітким змістом) в діяльності правоохоронних органів (заборона поліції застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C), так відносно конкретні (працівникам правоохоронних органів забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб). Стосуються як окремих працівників (працівникам та військовослужбовцям Державної прикордонної служби під час виконання службових обов'язків забороняється мати при собі грошові кошти понад розмір, встановлений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону), так і в цілому правоохоронних органів (вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством).

На законодавчому рівні вони фіксуються як у спеціальних статусних законах, де визначається компетенція кожного з них, зокрема, у законах України «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державну прикордонну службу України», так і в інших законах з окремих напрямків правоохоронної роботи, в т.ч. у законах України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про боротьбу з тероризмом», Кримінальному процесуальному кодексі України. Поряд із цим, обмеження в діяльності правоохоронних органів встановлені в низці законів, предметом правового регулювання яких є інші, відміні від правоохоронної тематики питання (у Законах України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про державну таємницю»). Виходячи із цього обмеження в діяльності правоохоронних органів фіксуються в статусних, функціональних та суміжних законах.

Наголошується, що універсальними, тобто такими, що поширюються на всіх без виключення державних службовців, в т.ч. працівників правоохоронних органів, узагальненими в єдиному законі, є антикорупційні обмеження

(обмеження щодо одержання подарунків, здійснення повноважень під зовнішнім контролем тощо).

У підрозділі 2.3 «Особливості нормативного опосередкування обмежень в діяльності правоохоронних органів в зарубіжному позитивному праві» звертається увага на те, що в міжнародному праві (Конвенції Міжнародної організації праці № 87, щодо свободи асоціацій та захисту права на організацію, Кодексі поведінки посадових осіб щодо підтримання правопорядку) не встановлено вичерпного переліку обмежень правового статусу працівників правоохоронних органів, але допущено можливість введення різноманітних обмежень на рівні національного законодавства конкретної держави.

Проаналізовано норми відповідних законів Азербайджану, Білорусі, Грузії, Естонії, Молдови, Польщі, Узбекистану, Франції, що стосуються діяльності та компетенції поліції та прокуратури. Наголошено, що з прийняттям у Франції урядового Декрету «Про персонал оперативних служб Національної поліції Франції» № 68-70 від 24.01.1968 надзвичайно поширеною стала практика обмеження поліцейським можливості суміщати службу з будь-якою іншою, насамперед, приватною оплачуваною діяльністю, за виключенням літературної роботи, заняття мистецтвом, науковими дослідженнями. Також цим Декретом поліцію було виключено з політичної боротьби.

У Законі Республіки Польща «Про поліцію» та у Законі Естонської Республіки «Про службу в поліції», крім подібних обмежень, передбачено: контрольований виїзд за кордон, заборону щодо участі поліцейських у страйках, неможливість протягом певного періоду після звільнення надавати послуги приватного розшуку.

Досвід правового регулювання обмежень в діяльності правоохоронних органів в сучасних країнах вказує на їхній неоднаковий обсяг, а в випадках існування специфічних заборон (так, в Республіці Молдова поліцейський не може приєднуватися до релігійних культів не зареєстрованих відповідно до законодавства, а у Республіки Білорусь працівникам органів внутрішніх справ заборонено отримувати від іноземних держав документи, що надають права та пільги у зв'язку із політичними чи релігійними поглядами або національною приналежністю, рівно як користуватися ними).

Обмеження формалізуються як в предметних законах щодо діяльності та компетенції конкретних правоохоронних органів, так і в антикорупційному законодавстві. У Республіці Казахстан такі обмежені систематизовані в окремому законі, який регламентує в цілому весь спектр проходження правоохоронної служби.

Унікальністю законодавства Грузії є розкриття суті принципу здійснення дискреційних повноважень (передбачає свободу вибору поліцейським найбільш оптимального заходу у відповідності із принципом достатності). Поряд із цим Грузія є єдиною на пострадянському просторі державою, де законом обмежено неформальну комунікацію слідчого або прокурора з суддями загальних судів під час розгляду справи та встановлено відповідальність за будь-які неформальні стосунки.

Розділ 3 «Деякі прикладні аспекти вдосконалення правових обмежень в діяльності правоохоронних органів» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Перспективи модернізації правового регулювання обмежень в діяльності правоохоронних органів»* зазначається, що ускладнення інституційної основи правоохоронних органів, структурних взаємозв'язків між ними, розмежування компетенції між різними правоохоронними органами, а також розширення переліку прав та свобод громадянина об'єктивно детермінує необхідність розширення обсягу обмежень, що стосуються статусу та діяльності правоохоронних органів.

Запропоновані конкретні зміни та доповнення до актів позитивного права, в т.ч. вказується щодо доцільності визначення та максимального розкриття на законодавчому рівні змісту обсягу здійснення дискреційних повноважень, що в значній мірі сприятиме уточненню змісту принципу правової визначеності як елементу верховенства права, переліку та обсягу конкретних публічно-владних повноважень та й відповідно обмежень в діяльності того чи іншого правоохоронного органу.

Також звертається увага на те, що характер діяльності правоохоронних органів вимагає уникнення будь-якого тиску (впливу) на їхніх працівників в т.ч. з боку офіційних або неофіційних представників іноземних держав. Внаслідок цього доцільно запровадити додаткові майнові обмеження щодо можливості придбання ними у власність нерухомого майна за кордоном безпосередньо або опосередковано, в т.ч. через членів родини чи їхніх близьких родичів під час проходження служби, можливість одержання подарунків від іноземних держав.

Крім того, працівникам правоохоронних органів має бути заборонено під час проходження служби оформлювати в зарубіжних дипломатичних установах або в міграційних органах іноземних держав посвідки на тимчасове або постійне проживання, документи, що спрощують еміграцію до тієї чи іншої країни (картки національної належності громадянина України до іноземної держави, довідки про участь в програмах іноземних держав щодо співвітчизників тощо).

У підрозділі 3.2 *«Деякі прикладні питання додержання правових обмежень в діяльності правоохоронних органів»* зауважено про те, що широке коло таких питань становить предмет окремого наукового дослідження. Тому в роботі акцентовано увагу на практичних аспектах реалізації обмежень, передбачених антикорупційним законодавством. Встановлено та охарактеризовано різноманітні чинники (як негативні, так і позитивні), що обумовлюють стан дотримання обмежень в діяльності правоохоронних органів. Наголошено на необхідності поліпшення роботи Національного агентства з питань запобігання корупції, адже як свідчать матеріали судової практики за 2018 рік, близько 27% усіх справ (70 проваджень), що стосувалися порушення антикорупційних обмежень (ст. 172-4 – 172-9 КУпАП), судами різних інстанцій повернуто до нього із мотивуванням їхнього неналежного оформлення.

Проаналізовано роль інститутів громадянського суспільства у забезпеченні дотримання правових обмежень працівниками правоохоронних органів. Досліджено досвід Національної поліції України із додержання обмежень, визначених законодавством, що встановлює її статус та компетенцію, який

виявляється в тому, що в діяльності поліції діяльності усуваються випадки конфлікту інтересів, вживаються конкретні заходи із недопущення роботи близьких осіб, які перебувають у прямому підпорядкуванні, приймаються через Call-центр звернення громадян щодо скоєних поліцейськими зловживань владою, перевищень службовими повноваженнями, а також фактів незаконного збагачення.

Доведено недосконалість багатьох норм різних галузей права, що стосуються обмежень в діяльності правоохоронних органів. Визначено, що на концептуальному рівні між органами (Національною поліцією України та Національним агентством з питань запобігання корупції), які мають реагувати на корупційні правопорушення, відсутнє чітке розмежування повноважень, що створює проблему конкуренції між ними.

Докладно проаналізовано таке обмеження, як неприпустимість зайняття працівником правоохоронного органу іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю. Розкрито недосконалість його змісту через неможливість деталізації (конкретизації) у позитивному праві змісту поняття «інша оплачувана діяльність». Крім цього, вдосконалення формулювання та змісту цього обмеження мотивоване й тим фактом, що викладацька, наукова, творча діяльність, рівно як медична діяльність, суддівська практика із спорту можуть бути підприємницькою діяльністю. Також наголошено, що судами звернуто увагу на неприпустимість використання тлумачення поняття «викладацька діяльність» у вузькому розумінні лише в контексті законодавства України про освіту.

Висвітлюючи таке антикорупційне обмеження, як неприпустимість одержання подарунків, підкреслюється абстрактність (розпливчатість) словосполучення «подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність», що допускає можливість за власним розсудом визначити ціну подарунку, котра може виявитися нижчою за мінімальну ринкову або встановити форму такого подарунку (грішми, роботами з будівництва, безкоштовному ремонті автомобіля, його заправкою паливом).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні на базі сучасних методологічних підходів запропоновано нове вирішення важливого для вітчизняної фундаментальної юридичної науки завдання – всебічної, ґрунтовної, наукової теоретико-правової характеристики правових обмежень в діяльності правоохоронних органів. За результатами цього запропоновані важливі висновки, основними з яких є такі.

1. Аналіз проблематики дослідження обмежень в діяльності правоохоронних органів виводить на якісно новий рівень глибинного, філософсько-правового осмислення докорінної та споконвічної фундаментальної проблеми правознавства про природу та характер заборон в праві, як неодмінної складової питання про сутність позитивного права, адже розвиває та підтверджує постулат про неможливість існування нормативного припису, того чи іншого

правила поведінки, в т.ч. бездіяльності або дій, що заборонені, без прив'язки до тексту нормативно-правового акту, що прямо підтверджується положеннями ст. 19 Конституції України, котра передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

2. Питання правових обмежень в діяльності правоохоронних органів для вітчизняної юридичної науки має міждисциплінарне значення, що обумовлює його аналіз як на загальнотеоретичному, так і галузевому (утилітарному) рівні. Безпосередньо ж питання обмежень в діяльності правоохоронних органів обумовлюється двома ключовими факторами: важливістю захисту прав та свобод людини; необхідністю впровадження демократичного цивільного контролю за діяльністю правоохоронних органів. Таким чином, обмеження в діяльності правоохоронних органів є реальним індикатором того, як держава відповідає перед суспільством за свої дії, декларативним чи реальним є верховенство права.

3. В силу своєї природи, спрямованості та змісту обмеження в діяльності правоохоронних органів виступають важливою гарантією стабільності існуючого конституційного ладу, його демократичної спрямованості, оскільки політична незаангажованість (нейтральність), пряма та опосередкована віддаленість від боротьби за владу, є тими конкретними юридичними засобами, що унеможливають використання правоохоронних органів як інструментів боротьби за владу.

4. Акцентування в дослідженні уваги на аксіологічній складовій проблематики правових обмежень в діяльності правоохоронних органів дає змогу виявити її ключову роль у вирішенні низки важливих проблем сучасного правознавства таких, як: проблема конкретності та абстрактності в праві, що сприяє розвитку наукових уявлень про оціночні поняття в праві, смислового наповнення принципу верховенства права, через деталізацію його важливої змістовної складової – правової визначеності. В іншій площині не менш значимим питання обмежень в діяльності правоохоронних органів є для смислового наповнення принципу неприпустимості зловживання службовими повноваженнями.

5. Еволюція наукової думки з фундаментальної проблеми подолання свавілля за допомогою права очевидно вказує на те, що одним із основних шляхів її вирішення є формування уявлень про оптимальний обсяг владної компетенції правоохоронних органів. Водночас, незважаючи на вагому наукову спадщину й сучасний ґрунтовний доробок вітчизняних й зарубіжних науковців у вказаному напрямку, питання меж компетенції правоохоронних органів не є остаточно розв'язаним. Однією з причин цього є те, що тривалий час питання обмежень в діяльності правоохоронних органів як наукова теоретична та прикладна проблема не мала самостійного значення.

6. Аналіз сутності поняття «правові обмеження в діяльності правоохоронних органів» дозволяє встановити їхні загальні ознаки, а саме: призначені для упорядкування або зміни суспільних відносин; тягнуть за

собою зменшення або взагалі припинення юридично значимої діяльності; повідомляють про звуження обсягу компетенції (меж діяльності) правоохоронних органів або варіантів дозволеної правомірної поведінки їхніх працівників (посадових осіб); виконують функцію як охорони, так і розвитку соціальних зв'язків із суттєвим домінуванням першої; являють собою негативну правову реакцію (оцінку) як з боку держави, так і з боку громадянського суспільства.

7. Телеологічна обумовленість правових обмежень в діяльності правоохоронних органів переконливо засвідчує, що абстрактні цілі без прив'язки до конкретної мети (деталізованої на предметному рівні) не можуть в повній мірі забезпечити фіксацію у позитивному праві чіткого нормативного припису-обмеження, досягти в повній мірі його неухильного додержання. За цих обставин у відповідному законодавстві, котре визначає особливості правоохоронної діяльності та статус цих органів, мають домінувати конкретні (предметні) цілі обмежень в діяльності правоохоронних органів.

8. В пострадянських країнах (за виключенням країн Балтії та Грузії) суб'єктів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, охорону правопорядку йменують правоохоронними органами. Так, за законодавством Республіки Казахстан, правоохоронним вважається державний орган, що забезпечує дотримання та захист прав, свобод людини й громадянина, законних інтересів фізичних й юридичних осіб, держави, реалізує політику держави з протидії злочинності та іншим правопорушенням у відповідності до своєї компетенції, має спеціальні повноваження щодо забезпечення законності та підтримання громадського порядку, виявлення, попередження, запобігання, розслідування правопорушень, виконання судових рішень з кримінальних справ. В європейських, в т.ч. постсоціалістичних країнах подібних нормативних трактовок та традицій не існує.

9. По мірі розвитку вітчизняної правоохоронної системи, її нормативно-правового забезпечення спостерігається тенденція відходу від універсальних підходів щодо запровадження кількості та змісту обмежень в діяльності правоохоронних органів (зводилися до заборони суміщати працівникам посади в інших органах державної влади, бути членом політичної партії, займатися підприємницькою або іншою оплачуваною діяльністю, перебувати у прямому підпорядкуванні близьких родичів), до поступової спеціалізації й уточнення на законодавчому рівні обсягу та змісту обмежень щодо кожного окремого правоохоронного органу, його працівників. Таким прикладом є неприпустимість накопичення заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини встановлена виключно для працівників Національного антикорупційного бюро України, порушення якої за певних обставин тягне подальше звільнення.

10. Задля уникнення негативного впливу на працівників правоохоронних органів набуває важливого значення питання щодо врегулювання особливостей користування соціальними мережами в Інтернет-середовищі. За цих обставин працівники правоохоронних органів, в першу чергу, слідчих та оперативних підрозділів, не повинні ідентифікувати свою належність до цих органів, робити

загальновідомими відомості про себе, образ та спосіб життя, інформацію про своє місце проживання, туристичні маршрути тощо.

11. Загальною тенденцією розвитку сучасного законодавства про правоохоронні органи, що обумовлює правову політику держави у цій сфері, є зміцнення інституту юридичної відповідальності за порушення встановлених законодавством заборон у діяльності правоохоронних органів, оскільки їхнє ігнорування або недотримання не буває необережним, завжди має свідомий й навмисний характер.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мельник В. А. Виды ограничений в деятельности правоохранительных органов. *Право и закон*. 2018. № 3. С. 31–36 (Кыргызская Республика).

2. Мельник В. А. Розвиток науково-теоретичних уявлень про обмеження у діяльності правоохоронних органів у вітчизняній юридичній літературі дорадянської доби. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Випуск 6-2. Т. 3. С. 112–117.

3. Мельник В. А. Розвиток практичних та науково-теоретичних уявлень про обмеження у діяльності правоохоронних органів у законодавстві та юридичній літературі радянського періоду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Випуск 33. Ч. 2. Т. 2. С. 184–189.

4. Мельник В. А. Сучасні науково-теоретичні підходи щодо розуміння поняття «обмеження у діяльності правоохоронних органів». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. №1. С. 123–130.

5. Мельник В. А. Цілі та функції обмежень у діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Випуск 43. Т. 4. С. 144–149.

6. Мельник В. А. Науково-теоретичні підходи щодо розуміння свавілля у праві. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 9–10 вересня 2016 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 9–12.

7. Мельник В. А. Науково-теоретичний дискурс щодо розуміння поняття заборони у праві. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування* : міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 14–15 липня 2017 р. К. : Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 9–13.

8. Мельник В. А. Дискусійні підходи щодо визначення поняття «правоохоронні органи». *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 17–18 серпня 2018 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 11-15.

АНОТАЦІЯ

Мельник В. А. Правові обмеження в діяльності правоохоронних органів: теоретико-правовий аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень (081 – Право). – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2019.

В дисертаційному дослідженні подається теоретико-правова характеристика правових обмежень в діяльності правоохоронних органів. Розкрито особливості еволюції науково-теоретичних уявлень про обмеження у діяльності правоохоронних органів у вітчизняній юридичній літературі дорадянської та радянської доби. Узагальнено сучасні науково-теоретичні підходи до розуміння поняття «обмеження у діяльності правоохоронних органів». Наведено цілі та функції зазначених обмежень. Запропоновано класифікаційну характеристику обмежень в діяльності правоохоронних органів. В компаративістсько-правовому розрізі проаналізовано особливості правової регламентації обмежень в діяльності правоохоронних органів за законодавством України та деяких зарубіжних країн. Визначено проблемні питання, що виникають в ході дотримання обмежень працівниками правоохоронних органів. Напрацьовано шляхи правової модернізації обмежень в діяльності правоохоронних органів в загальному контексті інновації правоохоронної компоненти української держави.

Ключові слова: верховенство права, гарантії прав та свобод людини, правоохоронні органи, компетенція, правові засоби, обмеження, свавілля, розсуд.

АННОТАЦИЯ

Мельник В. А. Правовые ограничения в деятельности правоохранительных органов: теоретико-правовой аспект. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений (081 – право). – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2019.

В исследовании представлена комплексная теоретико-правовая характеристика ограничений в деятельности правоохранительных органов. Раскрыты тенденции эволюции научно-теоретических представлений о таких ограничениях в отечественной юридической науке досоветского и советского периода. Обращено внимание на то, что преодоление произвола посредством права указывает на то, что одним из путей решения этой проблемы является формирование четких представлений о пределах властной компетенции правоохранительных органов. В то же время, несмотря на весомое научное наследие и современные наработки в указанном направлении, вопрос о

компетенции правоохранительных органов окончательно не снят. Одной из причин этого является то, что долгое время вопрос ограничений в деятельности правоохранительных органов как научная теоретическая и прикладная проблема не имел самостоятельного значения.

Изучены и обобщены научно-теоретические подходы по вопросу пониманию понятия «ограничение в деятельности правоохранительных органов». Указано, что его смысл раскрывается в контексте анализа сущности иных фундаментальных вопросов теории права (системы юридических гарантий, правового положения органов публичной власти, системы юридических фактов, целей и способов правового регулирования общественных отношений), в результате чего рассматриваемые ограничения характеризуются как многоаспектные правовые явления, обнаруживающие себя как: принцип формирования современной государственной правоохранительной политики; юридическая гарантия защиты прав и свобод человека от неправомерных, необоснованных действий со стороны сотрудников правоохранительных органов; элемент правового положения конкретного правоохранительного органа, правового статуса конкретного должностного лица, уточняющий объем властной компетенции; правовое средство регулирования общественных отношений с участием правоохранительных органов; юридический факт. Проанализированы цели и функции указанных ограничений. Предложено классификационную характеристику ограничений в деятельности правоохранительных органов.

В компаративистские-правовом ключе изучены особенности правовой регламентации ограничений в деятельности правоохранительных органов в законодательстве Украины и ряда зарубежных стран. Исследованы проблемные вопросы, возникающие в связи с соблюдением ограничений сотрудниками правоохранительных органов. Предложены пути правовой модернизации ограничений в деятельности правоохранительных органов в общем контексте инновации правоохранительной компоненты украинского государства.

Ключевые слова: верховенство права, гарантии прав и свобод человека, правоохранительные органы, компетенция, правовые средства, ограничения, произвол, усмотрение.

SUMMARY

Melnyk V. A. Legal Restrictions in the Activity of Law Enforcement Agencies: Theoretical and Legal Aspect. – Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate's degree (PhD) by the specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies (081 – Jurisprudence). – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2019.

The author of the dissertation has provided theoretical and legal characteristics of legal restrictions in the activity of law enforcement agencies. The author has revealed specific features of the evolution of scientific and theoretical ideas about restrictions in the activity of law enforcement agencies in the national legal literature of

the pre-Soviet and Soviet times. The current scientific and theoretical approaches to understanding the concept of “restrictions in the activity of law enforcement agencies” have been generalized. The purposes and functions of these restrictions have been provided. The classification characteristic of restrictions in the activity of law enforcement agencies has been offered. Specific features of legal regulation of restrictions in the activity of law enforcement agencies under the legislation of Ukraine and some foreign countries have been analyzed from a comparative and legal perspective. The problem issues, which arise during the observance of restrictions by the employees of law enforcement agencies, have been determined. The author has worked out the ways of legal modernization of restrictions in the activity of law enforcement agencies in the general context of innovation of the law enforcement component of the Ukrainian state.

Key words: rule of law, guarantees of human rights and freedoms, law enforcement agencies, competence, legal means, restrictions, abuse of power, option.

Підписано до друку 21.01.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60х90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.